

Zemlja je moder planet. A ljudje živimo na kopnem!

Kopno: kamnine, geologija...

A kaj nas hrani?

Kaj oblikuje življenjski prostor, ki ga pogosto občudujemo

Kaj je temelj krajine in rabe,... življenja na kopnem

Tla omogočajo življenje kopenskih ekosistemov

Tla kot nenadomestljiv in neobnovljiv naravni vir. - Koliko se tega zavedamo?

Dr. Borut Vrščaj

Ozadja

Daljša predstavitev o tleh je bila pripravljena za posvet
*„Program izobraževanja o tleh v prostorskem načrtovanju,
17. januar 2024“*
za arhitekte in krajinske arhitekte.

Organizator:

Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije (ZAPS)

Predstavitev za ZAPS velja ponoviti tudi za kmetijski sektor

Današnja skrajšana predstavitev za kmetijski sektor ker:

- je še vedno preslabo poznan pomen tal;
- so pomembne ekosistemske storitve kmetijskih tal (EST);
- je pridelava hrane za človeka najpomembnejša, a hkrati ena izmed mnogih ekosistemskih storitev tal;
- so kmetijska tla tudi okoljsko zelo pomembna;
- kmetijska tla niso manjvredna, degradirana, onesnažena;
- so tla KZ po zagotavljanju EST najboljše tla v Sloveniji.

Tla nastajajo počasi. Zelo počasi.

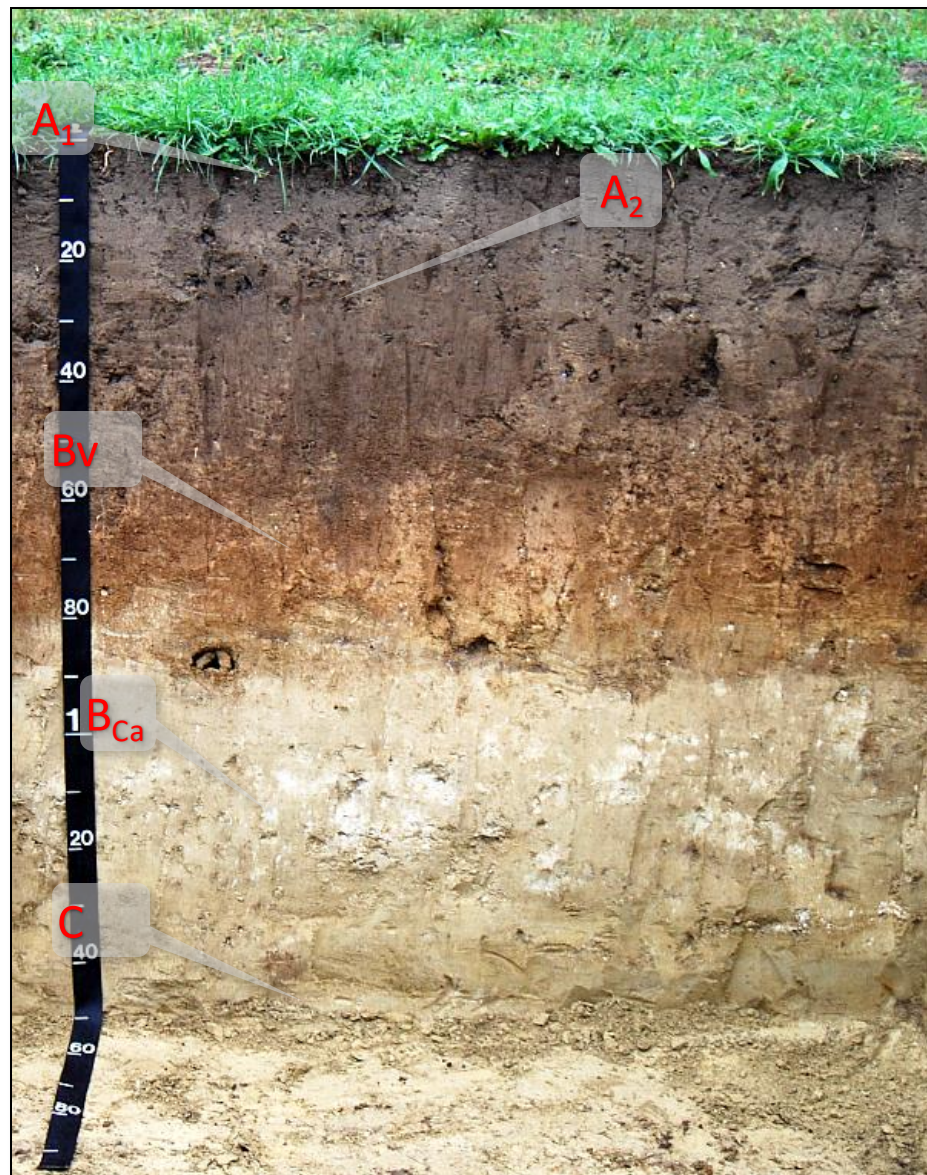
*Posebej to velja za tla na trdih karbonatnih kamninah
(počasno topljenje)*

Uničena tla so praviloma izgubljena za dobo civilizacije.

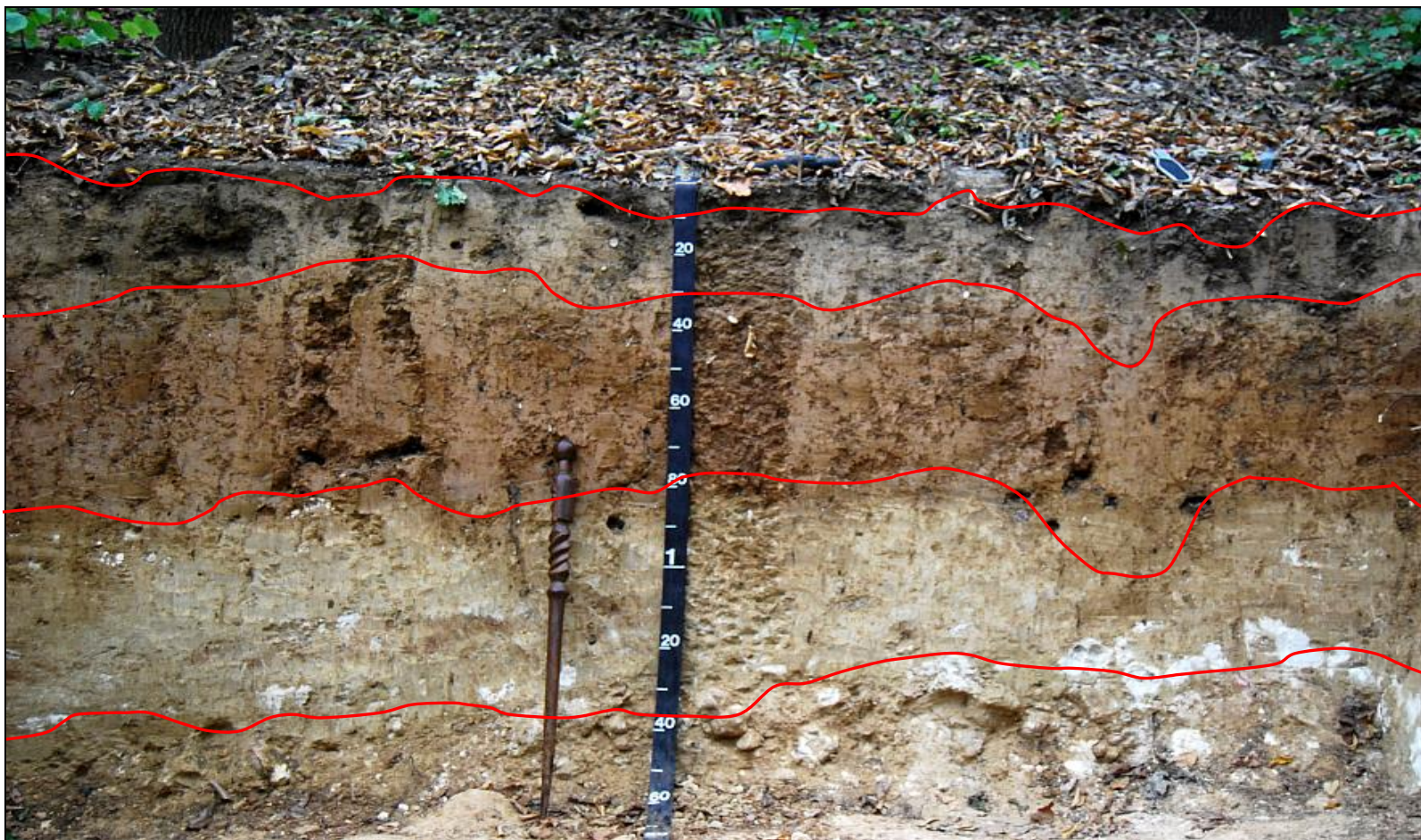
Kaj so tla?

Torej, kaj so tla?

- So naravno telo. Nastajajo s preperevanjem kamnin, nastankom in akumulacijo organske snovi.
- Sestavljena iz mineralne in organske snovi, tekoče in plinaste faze.
- Grajena iz slojev – horizontov, ki imajo različne fizikalne, kemijske in biotske lastnosti.
- So rodovitna ← ključna lastnost.
- Pogoji in za obstoj rastlin in živali.
- Prostor, pridelave biomase (hrana, les, surovine, energ.rastline, ...)
- Pedosfera - življenjski prostor organizmov...

Tla so zgrajena iz horizontov

Talni profil: zaporedje različnih horizontov od površine do matične podlage, ki nastane po naravnih zakonitostih.

Kastanozem, (foto: B. Vrščaj).

TLA omogočajo življenje kopenskih ekosistemov

Tla so...

Običajno blato? (dirt US ENG)

Nekaj iz česar rastejo rastline

Kar nas hrani.

Nekaj kar raziskujemo.

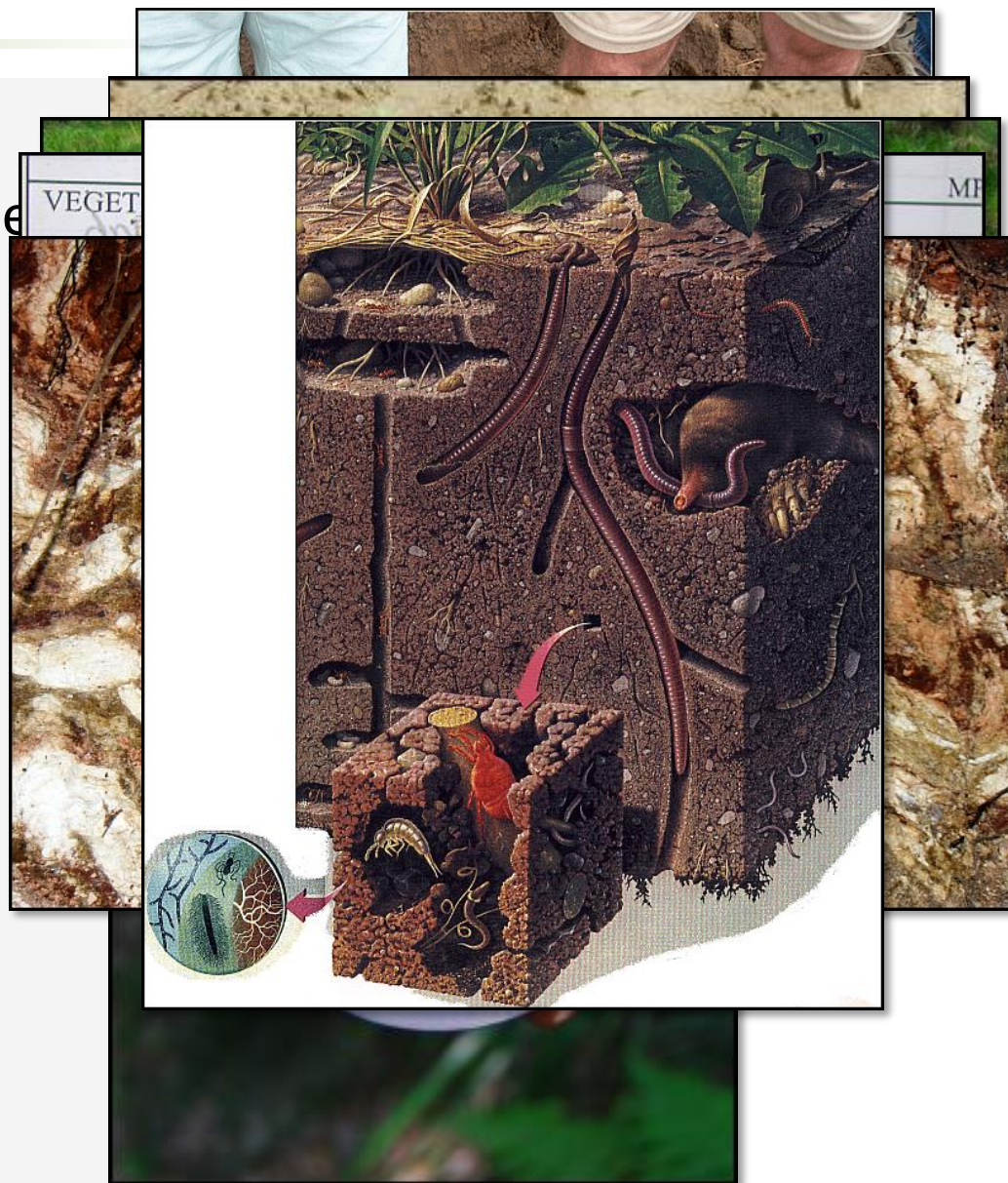
Opisujemo

- Vzorčimo
- Analiziramo

Naravna dediščina.

Predvsem so tla živa!

- Zapletene zgradbe
- Heterogena
- Spremenljiva
- Ranljiva

Tipi tal se razlikujejo

Razdalja ~ 600 m; 28. 08. 2012, Parižlje/Polzela, Savinjska dolina (Foto: B. Vrščaj).

Samo bivanje?

Samo hrana?

Funkcije in storitve tal - Ekosistemske storitve tal

ZA VELIKO VEČINO NI POMEMBNO, KAJ SO TLA, AMPAK

KAJ TLA ‚POČNEJO‘ (ZA NAS), KAJ DAJEJO (NAM)?

FUNKCIJE TAL, EKOSISTEMSKE STORITVE TAL

Izbor

Funkcije tal, ekosistemske storitve tal

2015
International
Year of Soils
fas.org/soils-2015

Funkcije tal

Tla zagotavljajo ekosistemske storitve, ki omogočajo življenje na Zemlji

 Food and Agriculture
Organization of the
United Nations

s podporo:

 Slovenska Republika
Confederatio Helvetica
Confederazione Svizzera
Confederaziun Svizra
Sveits Confederaziun

National Department of Agriculture & Food
Department of Agriculture & Food
National Office for Agriculture (FOAG)

Izbor

EKOSISTEMSKE STORITVE TAL (EST)

Ekosistemske storitve tal

Tla so multifunkcionalna.

Niso samo prostor kmetijstva, gozdarstva.

Opravljaajo ključne storitve v vseh vrstah rabe tal, ki omogočajo življenje na kopnem.

Tla so sestavni, bistven del okolja in s tem narave.

Vprašanje pa je, ali so tako tudi prepoznana!

Ekosistemske storitve tal: dobrobiti, ki jih tla zagotavljajo okolju in človeku.

Ekosistemske storitve tal v Alpah

Uvod v ekosistemske storitve tal za odločevalce

Izbor pomembnih EST

Dobrobiti, ki jih tla zagotavljajo okolju in človeku:

1. pridelava hrane, krme in druge kmetijske biomase
2. prirast gozdne biomase
3. vezava ogljika
4. kroženje hranil
5. zadrževanje vode
6. filtriranje, kem. čiščenje, bogatenje vode → pitna voda
7. uravnavanje površinskega odtoka voda
8. uravnavanje mikro klimatskih razmer (“učinek hlajenja”)
9. biotska raznovrstnost tal;
tla kot habitat; tla kot temelj habitatov
10. kulturna in naravna dediščina
11. rekreacijske in duhovne storitve.

Izbrane/izpostavljene EST tal (oz. kaj tla dajo, kaj počnejo)

Biomasa: hrana, krma, les, medicinske in energentske rastline; itd.

Zadrževanje, filtriranje, čiščenje, bogatenje, „razstrupljanje“ meteornih in poplavnih voda; zaloge vode.

Zaloge, ciklusi elementov/hranil, lokalne in globalne temperature; ponor C, *delovanje* okolja, → podnebne spremembe.

Biotska pestrost v:
samih tleh! in
nad tlemi.

Arhiv naravne in kulturne dediščine.
Vedenja, duhovne in rekreacijske usluge
človeku.

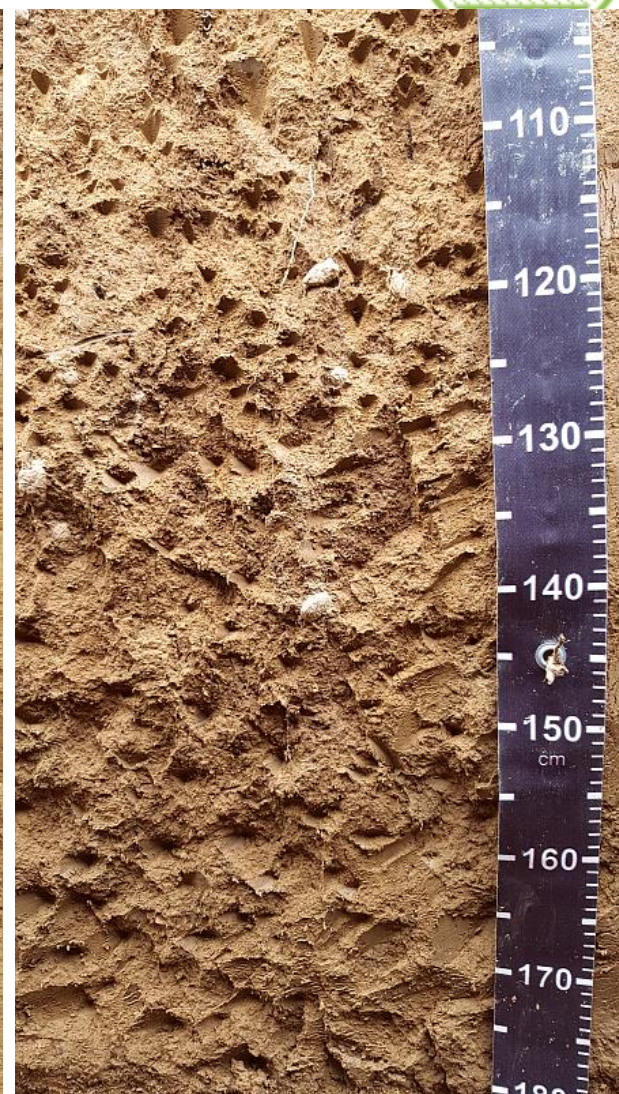
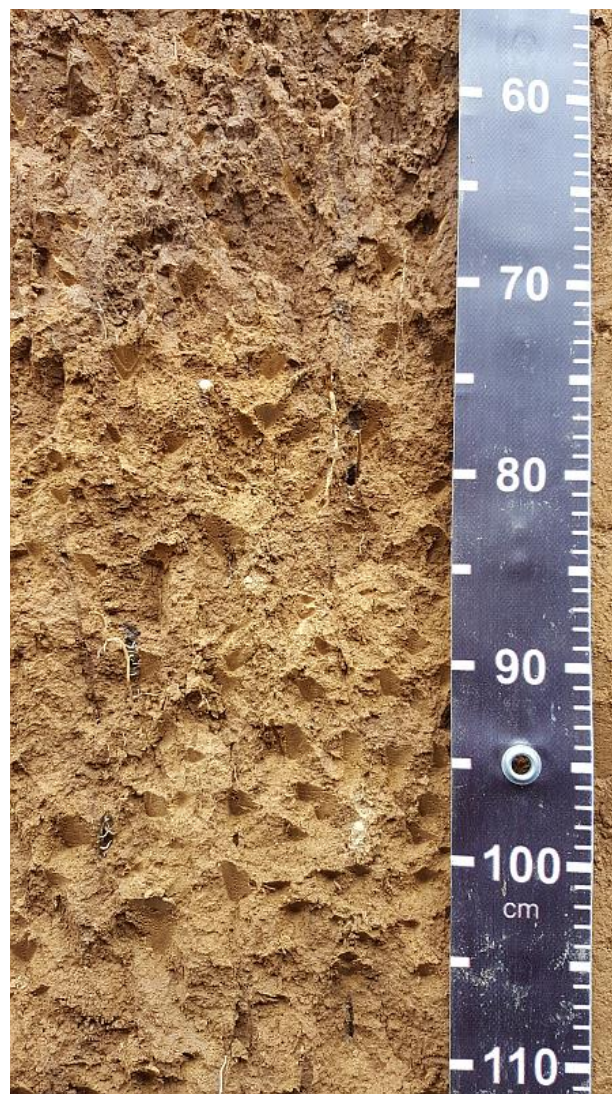
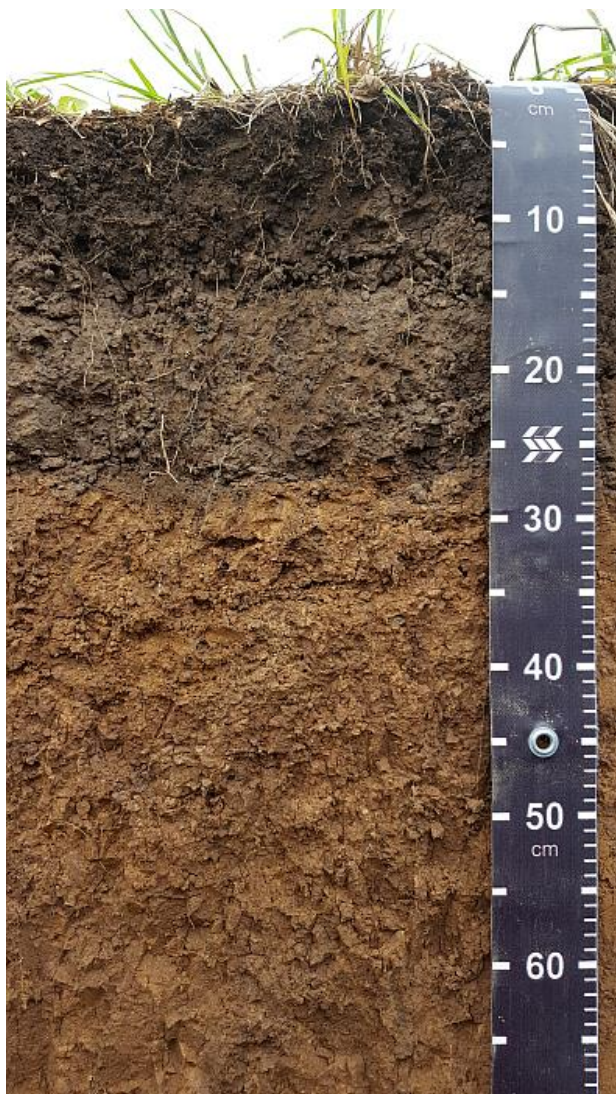

Suzdal, Vladimir oblast, Rusija (Foto: B. Vrščaj)

Kmetijska pridelava – hrana

Suzdal, Vladimir oblast, Rusija (Foto: B. Vrščaj)

Suzdal, Vladimir oblast, Rusija (Foto: B. Vrščaj)

Kmetijska pridelava – hrana/krma

- **Storitve:** Gojenje kmetijskih rastlin. Zagotavljanje je odvisno od razpoložljivosti vode in hranil; rodovitnosti, ki jo nadzorujejo različne lastnosti tal, podnebje in kmetijske prakse.
- **Rezultati:** Hrana, krma, tehnična vlakna, zdravilne rastline, energetska biomasa.
- **Potrebe:** Povečevanje svetovne populacije naraščanje povpraševanje po hrani
- **Grožnje:**
  - netrajnostne kmetijske prakse (npr. konvencionalno kmetijstvo, prekomerna raba in obremenitve tal KZ),
  - izguba tal (obsežne pozidave najboljših tal, pospešena erozija) in
  - procesi (izčrpavanje tal ali organske snovi, zakisanje in zaslanjevanje) ter
  - vplivi podnebnih sprememb ovirajo kmetijstvo proizvodnja.

Značilen mozaik tradicionalne kulturne krajine v Alpah z gozdom, senožeti, sadovnjaki in vinogradi; Dolina Etsch, Južna Tirolska, Italija (Foto: C. Geitner).

Proizvodnja gozdne biomase

- **Storitev:** Prirast gozda. Zagotavljanje te ESS je odvisno od vode in vsebnosti hranil v tleh, ki jih nadzorujejo lastnosti tal, podnebje in gozdarskih praks.
- **Rezultati:** Les, les, drva, užitni gozdni proizvodi.
- **Potrebe:** Povpraševanje po lesnih izdelkih kot obnovljivem viru energije in gradbenih materialih narašča.
- **Grožnje:**
  - netrajnostne gozdarske prakse (npr. neprimerna sestava dreves ali poškodbe tal pro rabi težke mehanizacije, sečnja),
  - erozija,
  - požari in podnebne spremembe lahko poslabšajo ES gozdnih tal in pospešijo erozijo.

Čisti smrekovi sestoji na globokih, opodzoljenih (izpranih) tleh, razvitih na karbonatni moreni, Pokljuka, Slovenija (Foto: B. Vrščaj).

Zadrževanje površinskega odtoka. Braslovče, Slovenija (Foto: B. Vrščaj)

Posledice sedanjega gospodarjenja z vodami v SI za KZ

- Hitro odvajanje voda iz stranskih doli v reko
→ vodni val
- Vodni val → poplave
- Nevarnost poplav → zadrževalniki vode na KZ
- Zadrževalniki vode →
  - Onesnaženje in druge degradacije KZ
  - Omejena, motena kmetijska pridelava
  - Zmanjšanje uporabnih površin KZ (nasipi, idr.)

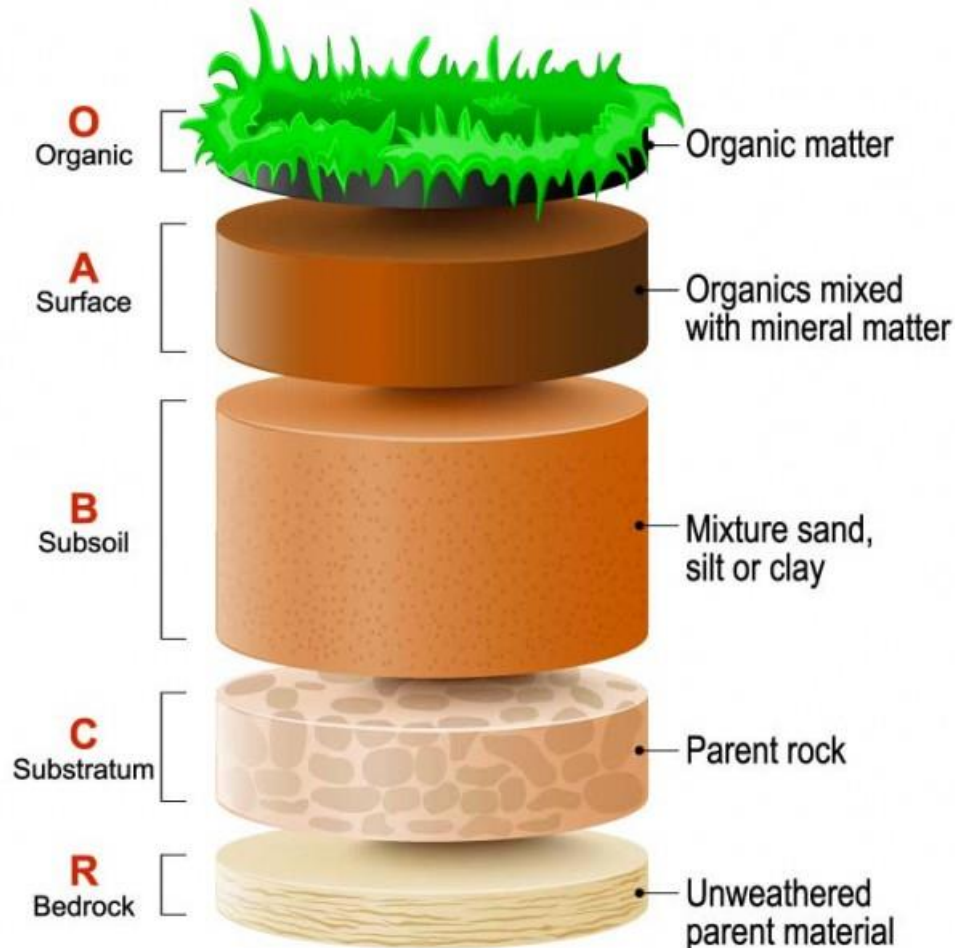
Gospodarjenje z vodami v Sloveniji

- Mala zajetja v stranskih dolinah
  - Energetske struge
  - Zadrževanje voda v zajetjih,
za pregradami na manjših vodotokih, ribnikih, ...
- Potrebe:
- Vlaganje v zadrževanje voda na pobočjih in v stranskih dolinah
(→ voda bogastvo; namakanje KZ !!!)
In ne hitro odvajanje voda v glavni vodotok.

Mehanizem filtracije, čiščenja, bogatenja

SOIL LAYERS

Each layer acts as a **FILTER**

W
a
t
e
r

P
e
n
e
t
r
a
i
o
n

blocking particulate **MATTER**

allowing fresh **WATER**

to return to **AQUIFIERS**

www.groundwatergovernance.org

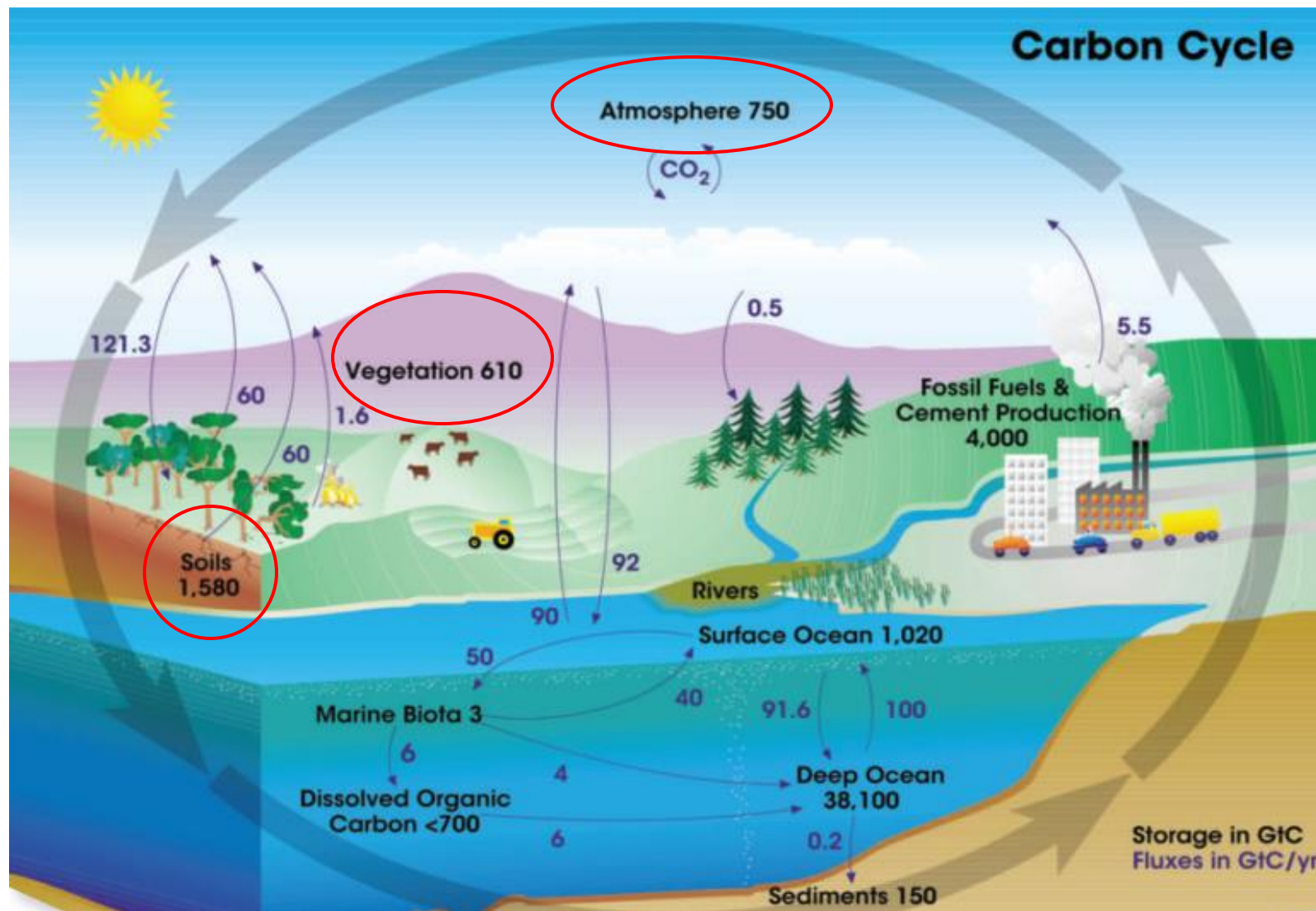
- **Storitev:**
  - Filtriranje (trdi delci),
  - čiščenje (odstranjevanje kemijskih primesi),
  - zadrževanje in nevtralizacija onesnaževal („razstrupljanje“).
- Zagotavljanje te EST je odvisno od lastnosti, kakovosti in neonesnaženosti tal.
- **Rezultat:** Čista, pitna voda.
- **Potrebe:** po čisti pitni vodi naraščajo s številom prebivalstva in z načinom življenja (prevelika, neracionalna poraba, izpusti v vode, itd.).
- **Grožnje:**
  - Prekritje tal (t.j. pozidave tal) z nepropustnimi materiali;
  - Zbijanje tal v kmetijstvu, gozdarstvu, urbanem prostoru
  - Onesnaževanje tal (industrija, emisije, kmetijstvo, razpršena poselitev, itd.)privedejo do slabšanja kakovosti in količin pitne vode.

Uravnavanje mikroklime ("učinek hlajenja")

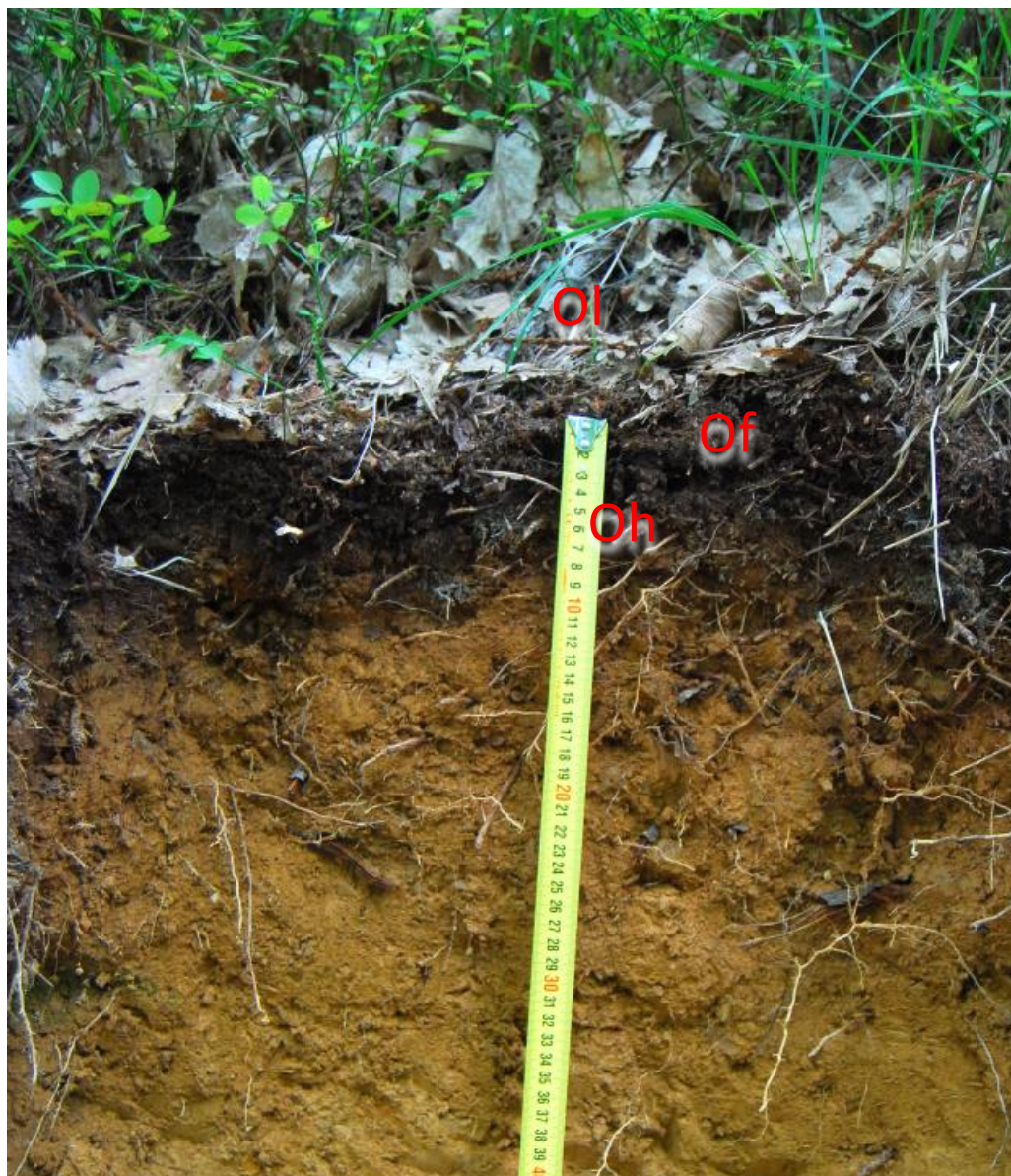
Lokalna regulacija klime (Photo: M. D'Amico)

Ciklus ogljika (zaloge / ponor ogljika v tleh)

European atlas of soil biodiversity, 2010. . Published by the Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Zaloge ogljika v gozdnih tleh

Zaloge (ponor) ogljika v kmetijskih tleh

Zaloge ogljika v tleh

- **Proces:** S fotosintezo se C preide iz atmosfere in se skozi opad in koreninske ostanke shrani kot organska snov v tleh. Vsebnost C je v skladu z vnosom organske snovi v/na tla in njeno razgradnjo v tleh. Tla hranijo več C kot atmosfera in vegetacija skupaj.
- **Rezultati:** skladiščenje ogljika (C) v tleh, blaženje podnebnih sprememb na svetovni ravni. Vračanje CO₂ v atmosfero → delovanje fotosinteze!
- **Potrebe:** Za ublažitev podnebnih sprememb in njihovimi negativnih vplivi (i.a. globalno segrevanje) ima ponor/vezava C v tla visoko prioriteto.
- **Nevarnosti:** Neprimerno ravnanje s tlemi KZ lahko povzroči večje emisije C – tla postanejo pretiran vir C.

Zaloge ogljika v tleh

Šotišče Ljubljanskega
barja

Zaloge ogljika v tleh

Šotna Ljubljanskega barja

Biotska pestrost tal – življenje v tleh

Habitat (nad tlemi) in biotska raznovrstnost

Visoka biotska raznovrstnost rastlin na alpskem travinju (Photo: M. D'Amico).

Rekreacijske in duhovne storitve

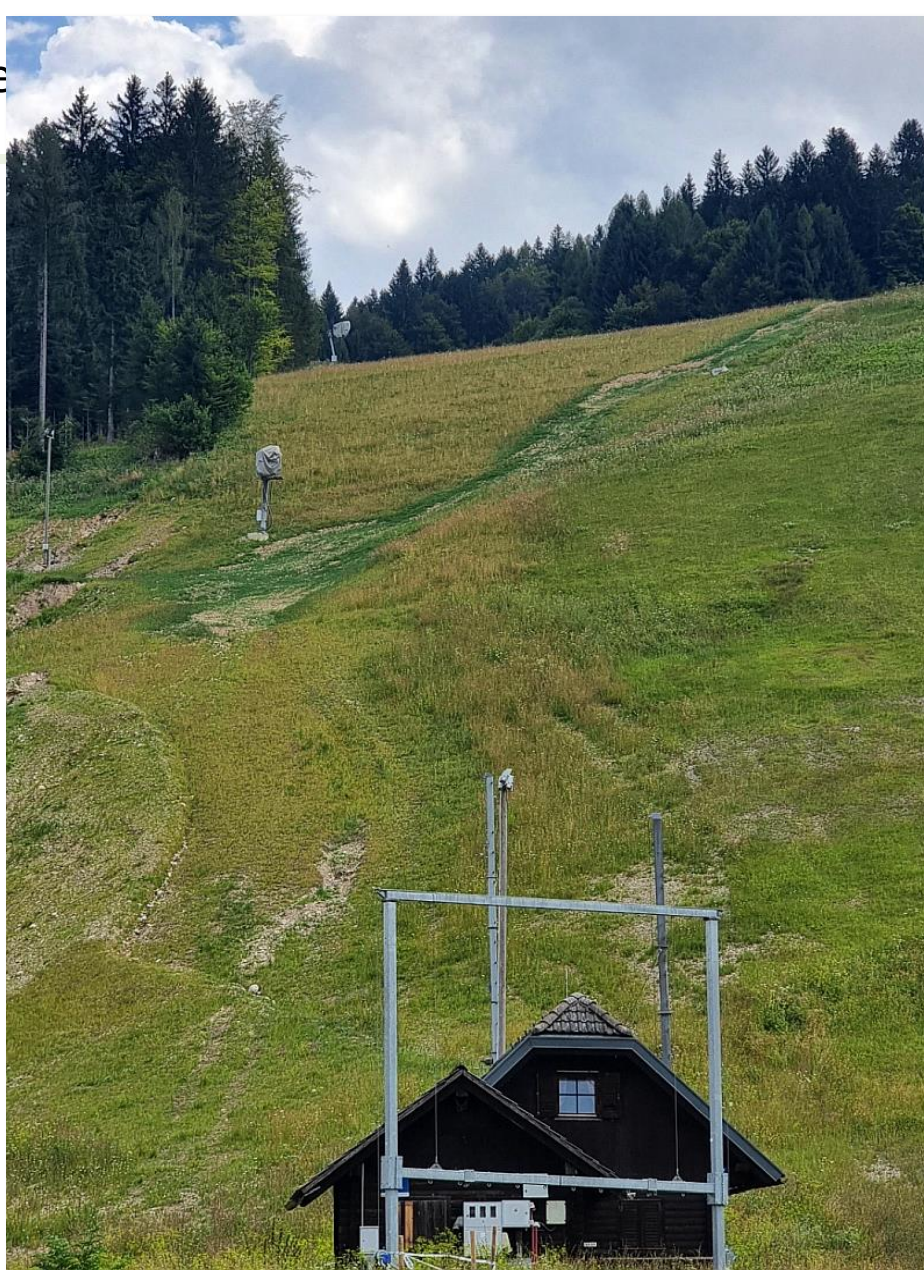
*Tla so osnovna sestavina krajin prispeva k rekreaciji in duhovni izkušnji;
Dolina Fotsch, Tirolska, Avstrija (Foto: C. Geitner).*

Rekreacijske in duhovne storitve:

degradacije tal.

Tla smučišč

Podkoren, Kranjska gora, 2024 (Foto: B. Vrščaj).

Tla kot naravna dediščina

Posebna tla kot naravna dediščina. Godolo, Madžarska (foto B. Vrščaj).

Tla - krajina

Tla so osnovna sestavina krajin; Mirna peč, Slovenija (Foto: B. Vrščaj).

Tla so osnovna sestavina krajine; Castellina in Chianti, Toskana (Foto: B. Vrščaj).

Tla – posebna kmetijska krajina

Tla so osnovna sestavina krajinj; Bela krajina, Slovenija (Foto: T. Kralj).

Tla – kmetijska krajina

Tla so osnovna sestavina krajine; Goričko, Slovrenija (Foto: B. Vrščaj).

Tla – biotsko pestra in posebna krajina

Tla so osnovna sestavina krajine; zaloge C, okroglista rosika, visoko barje, Pokljuka (Foto: B. Vrščaj).

Rezime....

EST kmetijskih tal (oz. kaj tla dajo, kaj počnejo)

Biomasa: hrana, krma, les, medicinske in energentske rastline; itd.

Zadrževanje, filtriranje, čiščenje, bogatenje, „razstrupljanje“ meteornih in poplavnih voda; zaloge vode.

Zaloge, ciklusi elementov/hranil, lokalne in globalne temperature; ponor C, *delovanje* okolja, → podnebne spremembe.

Biotska pestrost v:
samih tleh! in
nad tlemi.

Arhiv naravne in kulturne dediščine.
Vedenja, duhovne in rekreacijske usluge
človeku.

Povzetek – ekosistemске storitve tal

Tla opravljajo ključne okoljske storitve

Učimo le o proizvodnih storitvah (hrana, les...?)

Pedosfera – poseben in pomemben življenjski prostor.

„sveta trojica“:

zrak – voda – tla

Trajnostni razvoj:

- Varovanje in upravljanje okolja in narave,
- Trajnostna raba naravnih virov, t.j. trajnostna raba tal
  - Prehranska varnost
  - Pitna voda
- Zagotavljanje/ohranjanje biotske pestrosti nad tlemi
- ...

→ cilj: ZAGOTAVLJANJE EKOSISTEMSKIH STORITEV TAL.

Šempeter v Savinjski dolini (Foto: B. Vrščaj).

Rezime²....

- **Tla KZ v Sloveniji so dobra!**
- Zelo dobro izvajajo velik nabor
  - ekoloških/okoljskih funkcij
  - največji nabor ekosistemskih storitev; ne samo pridelave hrane.
- **Torej, tla KZ so kmetijsko IN okoljsko pomembna.**
- **Tla KZ niso degradirana, niso manj vreden prostor.**
- V primerjavi z gozdnimi tlemi imajo večje kapacitete, glede določenih EST vsekakor večjo kakovost in sposobnosti.
- **Kmetijski sektor mora varovati kmetijsko in okoljsko kakovost tal.**
- **Tudi ostali sektorji (prostor, okolje) morajo varovati kmetijska tla.**

Vprašajmo se...

V SI *de-facto* cca 62% gozda. Leta 1933 je bilo v SLO 35% gozda
Čemu v Sloveniji prioriteta gradnje na KZ,
ki jih je čedalje manj, in ne na manj kakovostnih gozdnih tleh?

Posnetki ©2024 Airbus/CNES / Airbus Maxar Technologies Podatki na zemljevidu ©2024 Slovenija Pogoj Zasebnost Pošlite povratne informacije o izdelku

Kmetijsko zemljišče I.
kategorije

Evtrična rjava tla

Površina: 5,56 ha

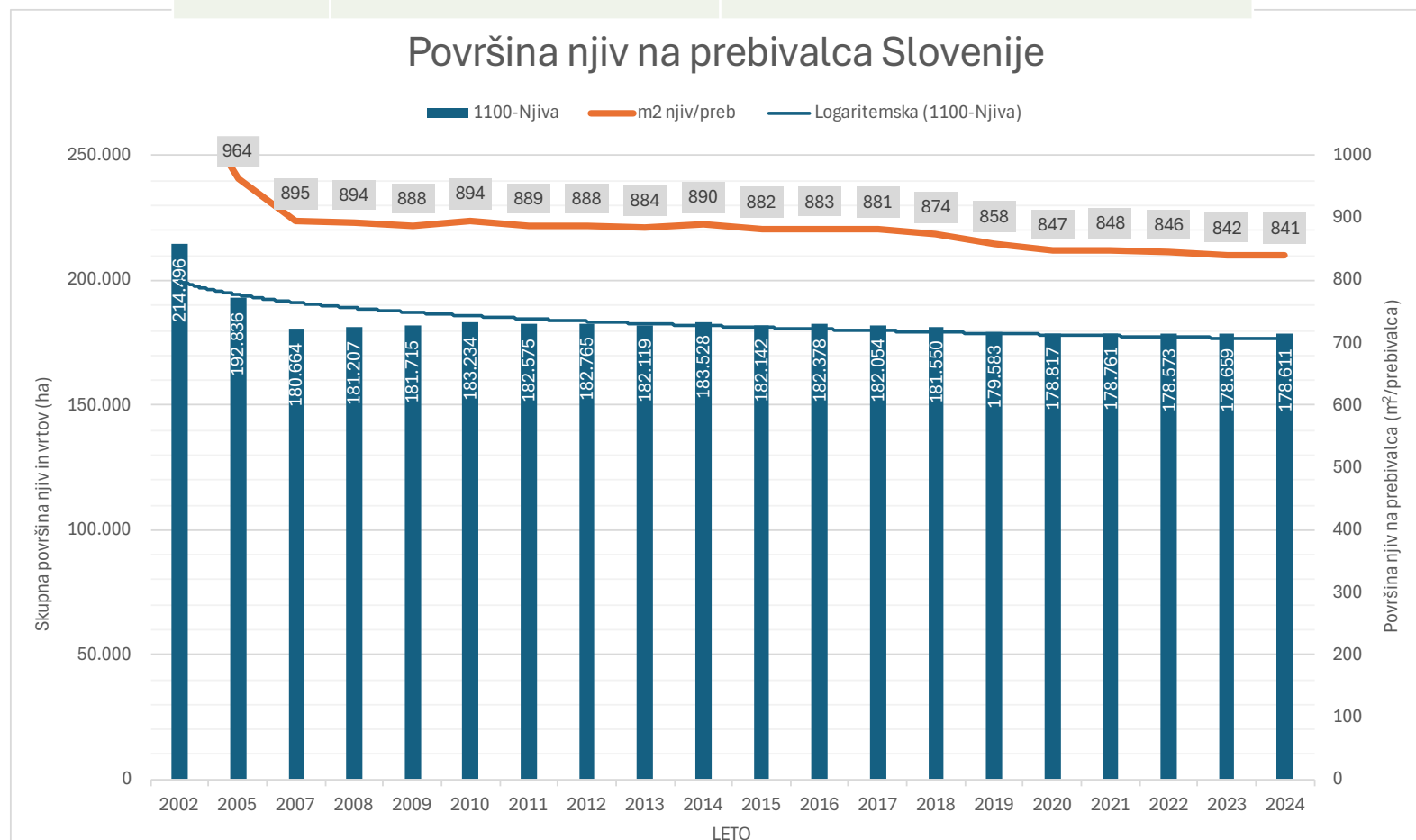
Žalec, obvoznica,

Površine, samooskrba, prehranska varnost ...

22 let Leto	SURS Št. prebivalcev SLO	Baza RABA (MKGP) 1100 – Njive (ha)
2002	1.924.677	214.496 ha
2024	2.124.709 (+10,4 %)	178.611 ha (-16,7 %; 0,76 % letno)

Trend?

Današnji posvet...

„... Osrednja tematika bo namenjena **zagotavljanju zdravih tal** za zdravo hrano, ljudi, naravo in podnebje.“

Naslednji posvet:

„... Osrednja tematika bo namenjena **zagotavljanju večjega obsega zdravih tal** za zdravo hrano, ljudi, naravo in podnebje.“ ?

Borut.Vrscaj@kis.si

Hvala za vašo pozornost!